

## ПРИНЦИПИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

*У статті обґрунтовано принципи інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи; з'ясовано, що принципи інноваційної професійної діяльності викладача, знаходячись у тісному зв'язку із загальнодидактичними принципами та принципами реформування освіти, мають свої специфічні особливості; доведено, що тільки за умови дотримання відповідних принципів можна розраховувати на досягнення позитивних результатів в інноваційній професійній діяльності.*

**Ключові слова:** *принципи, інноваційна діяльність, принципи інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи.*

*В статье обоснованы принципы инновационной профессиональной деятельности преподавателя высшей школы; выяснено, что принципы инновационной профессиональной деятельности преподавателя, находясь в тесной связи с общедидактическими принципами и принципами реформирования образования, имеют свои специфические особенности; доказано, что только при условии соблюдения соответствующих принципов можно рассчитывать на достижение позитивных результатов в инновационной профессиональной деятельности.*

**Ключевые слова:** *принципы, инновационная деятельность, принципы инновационной профессиональной деятельности преподавателя высшей школы.*

*Principles of innovative professional activity of teacher of higher school are examined in the article; it is found out that principles of innovative professional activity of teacher, being in close connection with by general didactic principles and principles of reformation of education, have the specific features; it is well-proven, what only on condition of observance of corresponding principles it is possible to count on the achievement of positive results in innovative professional activity.*

**Key words:** *principles, innovation activities, principles of innovative professional activity of teacher of higher school.*

Модернізація сучасної вищої освіти в Україні орієнтується на пошук нових підходів до розв'язання освітньо-виховних завдань, активне впровадження в теорію та практику педагогічних нововведень. Це, в свою чергу, вимагає високого рівня теоретичних знань і практичної підготовки викладача вищої школи. Готовність викладача до розробки, освоєння та впровадження у навчально-виховний процес педагогічних новацій стає необхідним чинником його професійного зростання. Тому, визначення принципів інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи є актуальним і доцільним для дослідження.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень свідчить, що проблему принципів інноваційної педагогічної діяльності досліджували як українські, так і зарубіжні вчені, зокрема: принципи інноваційної освіти (І.Д. Бех, В.П. Делія, В.Г. Кремень та ін.), принципи інноваційної педагогічної діяльності (І.М. Дичківська, В.А. Сластьонін, Л.С. Подимова та ін.), принципи підготовки освітян до інноваційної професійної діяльності (І.В. Гавриш, Л.І. Даниленко, Н.В. Василенко, Н.І. Клокар, О.Г. Козлова та ін.). Водночас, узагальнення результатів теоретичних пошуків зазначених авторів свідчить про відсутність єдиних підходів до вирішення зазначеної проблеми.

Так, до принципів інноваційної вищої освіти, на думку В.П. Делія, слід віднести: генерації інновацій; активного пізнання і евристичного навчання; відкритості; випередження реальності в практиці і теорії наук; єдності традиції і новаторства; коеволюційності; інтелектуальної власності; співробітництва; системності; навчання на основі інтеграції з бізнесом і виробництвом; безперервності освіти та ін. [3, с. 310].

І.М. Дичківська зазначає, що у сучасних умовах інноваційна діяльність педагога має відповідати таким основним принципам [5, с. 279]: інтеграції освіти, що передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими

інтелектуальними, моральними, фізичними якостями; диференціації та індивідуалізації освіти, налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця; демократизації освіти, дотримання його зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленої їх взаємодії, широкої участі громадськості в управлінні освітою.

Реалізація цих принципів, на думку вченої, вимагає переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Російські дослідники Л.С. Подимова та В.А. Сластьонін, ґрунтуючись на позиції, що інноваційність – це перш за все відкритість, проникність для іншого, відмінного від власного, обґрунтовують такі принципи інноваційної діяльності педагога: діалогізму, співробітництва і співтворчості, активної творчої позиції, відкритості педагога культурі і суспільству [12, с. 103-110].

До принципів підготовки освітян до інноваційної професійної діяльності вітчизняні дослідники відносять такі: державності; демократизації; гуманізації; науковості, фундаментальності і проблемності; системного підходу; диференціації й індивідуалізації, персоніфікації навчання; взаємозв'язку і взаємодії; оптимального співвідношення теорії і практики; модульності; упереджувального професійного навчання; створення вільного простору; розвитку; головної ланки; доцільності (О.Г. Козлова) [8]; неперервної освіти, андрагогіки, інноватики, акмеології, синергетики, креативної педагогіки (Л.І. Даниленко) [2]; науковості, інноваційності, демократизації, гуманізації, індивідуалізації, інформатизації, інтенсифікації, технологізації, самостійності, поваги до особистості, елективності, мотивації, розвитку творчого потенціалу, випереджувальної спрямованості, неперервності, інтерактивності, варіативності та практичної орієнтації (Н.В. Василенко) [1].

У ході теоретичного аналізу з'ясовано, що в основу принципів інноваційної педагогічної діяльності та підготовки освітян до інноваційної професійної діяльності переважною більшістю авторів покладено принципи реформування освіти [4], [11].

Проведений аналіз свідчить, що на сьогодні залишається не розробленою система принципів інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи. Тому *метою* нашого дослідження є визначення та обґрунтування принципів інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи.

У педагогічній літературі принципи тлумачаться як основоположні ідеї, система головних вимог до діяльності, поведінки; вихідні керівні положення, філософськи і психологічно обґрунтовані і перевірені практикою [10, с. 111].

Принципи інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи розглядаються нами як основні правила, ідеї, напрямки, внутрішні переконання, якими керується викладач в інноваційній професійній діяльності.

Інноваційна педагогічна діяльність за своєю суттю є багатокomпонентною. У психолого-педагогічній літературі її визначають по-різному. Зокрема, як розроблення, освоєння й використання нововведень (Л.І. Даниленко, І.В. Гавриш); як прояв надситуативної активності особистості, вихід за межі нормативної діяльності, в наслідок чого змінюється педагогічна позиція вчителя, відбуваються трансформації в його професійно-особистісних установках, мотивах, цілях, операційних, рефлексивних компонентах його праці (З. Абасов, Л.С. Подимова, В.О. Сластьонін); як здатність до генерації ідей, їх втілення, аналізу та продукуванню (Л.М. Ващенко, В.І. Загв'язинський); як вищий ступінь педагогічної творчості, педагогічного винахідництва, уведення нового в педагогічну практику (Т.М. Демиденко, Н.І. Клокар, О.Г. Козлова); як експериментальна і пошукова діяльність педагогічних працівників з метою розроблення, експерименту, апробації, впровадження і застосування педагогічних інновацій (В.М. Малихіна), як складна структура з багатьох різнотипних діяльностей: конструювання, наука, що його забезпечує, проектування, моніторинг, програмування й прогнозування (М.Т. Ойзерман, М.В. Рац).

Спираючись на розглянуті дослідження щодо сутності та принципів інноваційної педагогічної діяльності, а також враховуючи специфіку професійної діяльності викладача, викладемо власне бачення принципів інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи. На нашу думку, інноваційна професійна діяльність викладача вищої має ґрунтуватися на принципах: мотивації, «інноваційних» знань, активності, свідомості та самостійності, інформатизації, інтеграції, єдності традицій і новаторства, прогнозування і моделювання, креативності, партнерства і співробітництва, об'єктивної новизни, рефлексії.

*Принцип мотивації.* Мотивація є стрижнем, навколо якого вибудовуються основні якості викладача, оскільки від того, чим мотивує викладач свою готовність до інноваційної професійної діяльності, залежить характер його участі в інноваційних процесах, досягнуті результати у навчанні і вихованні студентів.

Діяльність викладача обумовлюється різними мотивами, які з часом можуть змінюватися (самоствердження, престиж, підвищення ефективності навчально-виховного процесу та ін.).

Особистісну значущість конкретних мотивів досліджують на підставі аналізу сформульованих викладачем цілей власної інноваційної професійної діяльності.

Тому важливе значення має процес цілеутворення і визначення ієрархії цілей. Домінуючий мотив виконує роль системоутворюючого фактора по відношенню до інших мотивів діяльності.

Мотиваційно-ціннісна спрямованість викладача знаходить свій вияв у творчій ініціативі, установці на пошук інноваційних знань, інноваційних способів вирішення практичних завдань, отримання якісно нового педагогічного результату.

*Принцип «інноваційних» знань.* Методологічні і методичні знання педагогічної інноватики є основою генерації педагогічних інновацій.

Принцип полягає в оволодінні викладачем накопиченим досвідом у сфері педагогічної інноватики (спеціальної наукової дисципліни, що розкриває загальні засади теорії інноваційно-педагогічних процесів). Це знання про нововведення у вищій освіті, фахові інновації, закономірності, принципи та умови ефективності перебігу інноваційних педагогічних процесів, сутність, структуру та особливості

інноваційної педагогічної діяльності, етапи, способи і форми її здійснення, специфіку сучасних педагогічних технологій, методика вивчення передового педагогічного досвіду тощо. А також в умінні цілеспрямовано застосовувати у навчально-виховному процесі педагогічні нововведення, створювати творчу, спільну пошукову діяльність зі студентами, формувати у них інноваційне мислення.

*Принцип активності, свідомості та самостійності* є немовби похідним від принципу мотивації. За висновком вчених, саме активність особистості є основою, на якій базується весь процес творчого акту, здатного генерувати інновації. Однією з умов досягнення успіху в інноваційній професійній діяльності є активність викладача. Ця активність виявляється у тому, що викладач усвідомлює цілі своєї діяльності, виявляє інтерес до «інноваційних» професійних знань, вміє ефективно вирішувати поставлені завдання у навчальній і науково-дослідницькій діяльності.

У розвитку творчості та здатності генерувати нові ідеї суттєву роль відіграють такі особистісні якості викладача, як самостійність та ініціативність. Самостійність – це підґрунтя для виникнення творчих задумів та їх реалізації. Ініціативність виявляється у прагненні викладача знаходити і використовувати нове у своїй професійній діяльності. Від викладача даний принцип вимагає привнесення у навчальний процес активних форм і методів проведення занять, розвиток у студентів ціннісного ставлення до обраної професії, внутрішньої потреби у творчості та інноваційності.

*Принцип інформатизації.* Інформатизація педагогічної діяльності викладача є ефективним засобом зміни традиційного характеру його діяльності на таку, що передбачає опанування інформаційною культурою.

Інформаційна культура викладача розглядається як системне, багатоаспектне поняття, частина його професійної культури, досягнутий рівень готовності до виконання професійної діяльності в інформаційно-комп'ютерному середовищі, новий стиль мислення, засіб збагачення цілісного наукового світогляду з інформаційних технологій, новий тип інтерактивного спілкування, що відповідає вимогам і умовам інформаційного суспільства [7].

Принцип спрямовується на створення та широке використання у навчально-виховному процесі інформаційно-комунікаційних технологій (мультимедіа-технології, електронні посібники і підручники, дистанційні курси та ін.) з метою раціонального й інтенсивного процесу формування знань, умінь і навичок, передачі, комунікації та переробки навчально-методичної інформації.

*Принцип інтеграції* забезпечується шляхом розуміння людиною процесів і явищ через призму різних наукових теорій і течій.

Відповідно до принципу інтеграції інноваційна професійна діяльність викладача має здійснюватися з урахуванням основних положень філософії освіти, педагогічної інноватики, комплексу наук про творчість, загальної психології, загальної аксіології, педагогічно менеджменту тощо, що стосуються процесів створення, освоєння та впровадження нового в педагогічну науку і практику.

Реалізація даного принципу передбачає створення інтегрованих навчальних курсів і програм, наукових проектів, що передбачає інтегрування знань і умінь викладача з різних галузей науки, техніки і творчості.

*Принцип єдності традиційного й інноваційного* передбачає використання викладачем кращих національних традицій у розвитку вищої освіти та педагогіки як фундаменту у формуванні нового, а також, пошук і творче засвоєння інноваційних ідей сучасної науки і практики, що визначає генерацію інновацій в технології викладання, науково-дослідницькій діяльності та виховних процесах.

Традиції і новаторство знаходять свій взаємозв'язок в удосконаленні педагогічної системи, у розвитку особистості, професіонала. Майбутній фахівець наслідує в інноваційному педагогічному середовищі кращі традиції, а також, мотивується на їх розвиток та примноження.

*Принцип прогнозування і моделювання.* Вміння прогнозувати і моделювати навчально-виховний процес – це необхідний і невід'ємний компонент інноваційної професійної діяльності викладача. Принцип полягає в умінні спрогнозувати результати викладання і виховання, намітити шляхи впровадження нововведення, відпрацювати необхідну модель інноваційних технологій.

Побудова процесу, в якому народжується творче рішення, складають комплексні процедури, до яких В.І. Загвязинський відносить аналіз вихідного стану об'єкта, прогнозування, цілепокладання, проектування і планування [6].

Аналіз вихідного стану - це вивчення якості знань і умінь студентів за найбільш істотними показниками (повнота знань опорного матеріалу, володіння способами діяльності, новизна досліджуваного матеріалу). Результатом буде так звана передпрогнозна інформація, на базі якої здійснюється процес прогнозування, тобто отримання більш-менш достовірних прогнозів про майбутній стан об'єкта.

Прогнозування ґрунтується на використанні таких методів, як моделювання, уявний експеримент, метод екстраполяції, метод експертних оцінок та ін.

Паралельно з моделюванням починається уявний експеримент і висування гіпотез. На основі гіпотези викладач передбачає зміни, труднощі, можливі помилки, недоцільні дії і намічає засоби, що забезпечують успішність діяльності, тобто веде уявне експериментування.

Після отримання прогнозу педагог переходить до цілепокладання. Ядром проектування є, за В.І. Загвязинським, виникнення «ідеї» рішення і загального задуму її втілення. Формування у студента умінь, навичок та компетенцій до проектування ментальних та професійних моделей визначає його здатність передбачати отримання необхідного результату своєї професійної, наукової діяльності, виявлення єдиного правильного рішення в екстремальній ситуації, визначення інноваційного вектора розвитку.

*Принцип креативності.* Креативність розглядається як потенціал, внутрішній ресурс людини, здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення і виявляти нові способи вирішення професійних та інших завдань.

Принцип креативності в інноваційній професійній діяльності викладача полягає у створенні принципово нових інтелектуальних і творчих продуктів, організаційних структур, творчому підході до вирішення поставлених перед ним педагогічних цілей і завдань, в ході яких інтереси й цінності особистості є домінуючим компонентом організації навчальної діяльності. Він реалізується шляхом генерації, творчого формулювання й розробки ідей, задумів та проектів у навчальному процесі,

створення умов для свободи сенсу пізнання і форм навчальної діяльності. Реалізація принципу можлива при глибокому взаєморозумінні, створенні гармонійної взаємодії між викладачем і студентом, заснованій на педагогіці партнерства і співробітництва.

*Принцип партнерства і співробітництва* передбачає опанування учасниками навчально-пізнавального процесу усіх складових культури: знань, досвіду, діяльності, людських взаємин. Система відносин, що виникають в інноваційній освітній діяльності, спрямована на становлення суб'єктно-суб'єктних відносин між викладачем та студентом. Така система докорінно змінює відносини «викладач-студент», перетворюючи їх у партнерів, які відповідають за результати своєї праці [9, с. 122].

Реалізація принципу забезпечується активним включенням студентів у пошукову навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації; спільним пошуком вирішення наукової проблеми, освітніх та виховних завдань; розробкою спільних проектів; організацією діалогічного спілкування у навчальному і виховному процесі, де функція викладача полягає в координуванні дискусій, проведенні бесід, діалогів тощо.

Педагогічні інновації можуть бути ефективно впроваджені за підтримки міждисциплінарних команд педагогів, які підготовлені до інтеграції знань і до співпраці. На успіх інноваційної професійної діяльності можна розраховувати тільки тоді, коли наявна жива педагогічна творчість усього педагогічного колективу.

*Принцип об'єктивної новизни.* Інноваційна педагогічна діяльність розглядається як експериментальна і пошукова діяльність. Основним напрямком інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи є науково-дослідницька діяльність, яка, за визначенням, завжди спрямована на об'єктивно новий результат.

Отримання нового наукового результату є вінцем величезної праці педагога.

Планка «новизни» орієнтує викладача на створення можливостей для інноваційної діяльності у процесі виконання своїх професійних функцій.

Принцип об'єктивної новизни передбачає впровадження у навчально-виховний процес обґрунтованих та експериментально перевірених нововведень (ідеї,

концепції, принципи, критерії, проекти, інноваційні моделі навчання, педагогічні технології та ін.).

*Принцип рефлексії.* Рефлексія – це пізнання й аналіз викладачем явищ власної свідомості та діяльності. Вона поєднує в собі побудову умовиводів, узагальнень, співставлень і оцінок, а також переживання, пригадування і вирішення проблем. В інноваційній професійній діяльності викладача рефлексія знаходить виявлення в тому, що завжди існує відкрита самим викладачем або запозичена нова ідея, тому такий досвід повинен бути осмисленим і узагальненим у вигляді ідеї чи концепції. У зв'язку з цим, викладачу необхідно оволодіти науковою рефлексією, яка дозволить йому співвіднести ту чи іншу інноваційну систему із завданнями конкретного дослідження. Методологічна функція рефлексії пов'язана з усвідомленням викладачем сукупності методів і засобів з точки зору адекватності їх цілям інноваційної діяльності, її об'єкту і результату.

Рефлексія на етапі реалізації інноваційної діяльності супроводжується двома процесами: 1) викладач наче знову повертається на етап прогнозування і там відстежує окремі складові концепції; 2) інший процес пов'язаний з цілереалізацією: відбувається аналіз співвідношення можливостей викладача і зовнішніх умов. Аналізуються навички, педагогічні дії, зміст інновації. У цьому зв'язку важливим є розгляд рефлексії як переосмислення і перебудови викладачем власного досвіду.

Таким чином, сукупність принципів, на яких будується інноваційна професійна діяльність викладача, являє собою систему, в якій кожен з принципів так чи інакше взаємодіє з усіма чи з більшістю принципів. Успіх процесу інноваційної професійної діяльності викладача може бути досягнутим лише за умови послідовного застосування всіх принципів.

Узагальнення вищевикладеного уможливорює висновок про те, що знаходячись у тісному зв'язку із загальнодидактичними принципами та принципами реформування освіти, принципи інноваційної професійної діяльності викладача вищої школи мають свої специфічні особливості. Тільки за умови їх дотримання можна розраховувати на досягнення позитивних результатів в інноваційній професійній діяльності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Н.В. Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до інноваційної діяльності: Монографія / Н.В. Василенко – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2010. – 224 с.
2. Даниленко Л.І. Теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Л.І. Даниленко; Інститут педагогіки. – К., 2005. – 42 с.
3. Делия В.П. Формирование и развитие инновационной образовательной среды гуманитарного вуза: Научное издание. – М.: ООО «ДЕ-ПО», 2008. – 484 с.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ столітті) від 3 листопада 1993 р. N 896.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
6. Загвязинский В.И. Педагогическое предвидение. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
7. Коваль Т.І., Сисоєва С.О., Сущенко Л.П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: Навч.-метод. посібник / Т.І.Коваль, С.О. Сисоєва, Л.П.Сущенко. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 380 с.
8. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / О.Г. Козлова; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1999. – 20 с.
9. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
10. Максимюк С.П. Педагогіка : Навчальний посібник / С.П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005.- 667 с.
11. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (Проект). - К.: Освіта, 2001. - 16 с.
12. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. – М.: ИЧП «Издательство Магистр», 1997. – 308 с.

*Стаття надійшла до редакції 28.11.2011*